

Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет –
Одсек за медијске студије Нови Сад

DOI 10.5937/kultura2068173B

УДК 323.23:329.18(=112.2)(497.113)"1929/1941"

329.18:316.75(=112.2)(497.113)"1929/1941"

329.18:061.2(=111.2)(497.113)"1929/1941"

прегледни рад

КЊИГЕ И ПРОСВЕТА КАО СРЕДСТВО НАЦИФИКАЦИЈЕ ВОЈВОЂАНСКИХ НЕМАЦА

Сажетак: У раду се анализира књига као средство нацистичке индоктринације Немаца у Војводини тридесетих година XX века. У раду су изнете књиге нацистичких аутора које су биле главна литература за идеолошку индоктринацију у нацистичком духу. Изнети су и мање познати подаци да је у Новом Саду деловала књижара „Култура” која је била специјализована за ширење нацистичке литературе. Посебно је обрађена Приватна немачка учитељска школа у Новом Врбасу, која је била центар нацистичке пропаганде. То је важно навести јер су будући учитељи користили свој положај да у нацистичком духу и путем књиге идеолошки усмере своје ђаке. Објављени су и извештаји тадашње штампе на српском језику о нацистичкој пропаганди која је вођена на подручју Дунавске бановине. Закључак овог рада сугерише да је књига имала огроман утицај на нацификацију Немаца као југословенске мањине, у време када су други медији (осим штампе) били тешко доступни тој националној заједници.

Кључне речи: књиге, нацизам, Немци, Дунавска бановина, медији, просвета

Увод

Немци који су живели на подручју Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (од 1929. године звала се Краљевина Југославија), били су највећа национална мањина у јужнословенској држави. Иако су живели и у другим деловима краљевине (нпр. у Словенији је постојала јака немачка заједница)

они су углавном били сконцентрисани на подручју Дунавске бановине која у основним контурама одговара подручју данашње Аутономне Покрајине Војводине. О питању Немаца као националне мањине у Краљевини Југославији писало је више аутора међу којима ваља издвојити историчаре Зорана Јањетовића¹ и Михаела Антоловића², док је о историјату штампаних медија војвођанских Немаца, вредну монографију написао Бранко Бешлин³. Немци су били у међуратном периоду све до доласка нациста на власт у Немачкој углавном мирни и декларативно лојални грађани јужнословенске краљевине, који се нису превише мешали у политичка превирања. Како се нацизам у Трећем рајху усталичио и учврстио тако је и пропаганда према својој мањини у европским земљама од стране Немачке, све више бујала и тражила ослонац за будућу експанзију и агресивну политику, која ће кулминирати избијањем Другог светског рата. У том контексту треба сагледати и постепену нацификацију војвођанских Немаца која се ширила путем учлањења све шире популације у *Културбунд*, али и путем књига, штампе, образовања и на друге начине.

Да би боље упознали нацистичку идеологију која је постепено продирала међу војвођанске Немце од 1933. године и у потпуности завладала њиховим организацијама, првенствено *Културбундом*, морамо дубље заћи у историјско-идеолошки склоп обичног немачког човека непосредно након Првог светског рата. Идеологија коју су националсоцијалисти формирали, делимично је у виду екстремног национализма, милитаризма и антисемитизма постојала у одређеном делу немачког друштва још од краја 19. века. Године 1920-те у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца већ је формирано најважније удружење домаћих Немаца које је тежило да све фолксдојчере стави под своје окриље: „Оснивачка скупштина *Schwabisch-Deutscher Kulturbunda* одржана је у Новом Саду 20. јуна 1920. године, а сама правила организације преузета су од српске културне организације 'Просвјета'...."⁴. Седиште *Културбунда* било је смештено у велелепој

1 Јањетовић, З. (2009) *Немци у Војводини*, Београд: Институт за савремену историју Србије.

2 Антоловић, М. (2017) *Немачка мањина у Војводини (1918–1941): друштво и политика*, Сомбор: Педагошки факултет.

3 Бешлин, Б. (2001) *Весник трагедије: немачка штампа у Војводини 1933–1941*, Нови Сад: Платонеум.

4 Баровић, В. (2016) Питање настанка и рада *Културбунда* и других немачких организација у Краљевини СХС/Југославији, *Војно дело, интердисциплинарни научно-теоријски часопис*, Вол. 68, Година LXVIII, 3/2016; Београд: Министарство одбране Републике Србије, стр. 323.

згради веома модерно пројектованој за оно време, познатој као „Хабагхаус“ или палата „Хабаг“ у Новом Саду.

Слика 1 Палата „Хабаг“ у Новом Саду у међуратном периоду
Занимљиво је приметити да су милитаризам и ултранационализам међу Немцима у земљи – матици предано пропагирани разни историчари од Јохана Густава Дројзена (Johann Gustav Droysen) преко Хајнриха фон Трајчкеа (Heinrich von Treitschke) до Хајнриха фон Србика (Heinrich von Srbik). „Он (Хајнрих фон Србик – прим. аут.) види покретачку снагу историје у непрекидној борби виших народа који потискују подљуде неспремне да се повинују биолошким законима историје. У тој вечној борби народа једино је јака држава уређена по војним принципима способна да преживи, опстане и дакако пороби околне мање милитаризоване земље.... Хајнрих фон Србик је у свом делу, насталом после пропасти нацизма, под називом „Дух и историја од немачког хуманизма до садашњости“, тврдио да је у нацистичкој историографији било здравих схватања!“⁵.

У овом раду обратићемо посебну пажњу на то како су Немци који су живели у Дунавској бановини која је била северна покрајина Краљевине Југославије, нацификовани путем књига и просвете. Први сегмент нацификације војвођанских Немаца такозваних фолксдојчера, вршен је преко књига односно путем читања литературе која је настајала из пера националсоцијалистичких аутора или њихових симпатизера, односно људи који су у духовном смислу били претече нацистичког погледа на свет. Други вид нацификације, вршен је на просветном плану и то кроз рад Приватне учитељске немачке школе у Новом Врбасу, која је постала прави педагошки расадник националсоцијалистичких учитеља, који су ту екстремну идеологију касније ширили међу својим ђацима али и у широј друштвеној средини у којој су живели

5 Баровић, В. (2010) Историјски основи немачког милитаризма као поука за демократске процесе трансформације војске, *Војно дело, интердисциплинарни научно-теоријски часопис*, Вол 68, Година LXII, јесен/2010. Београд: Министарство одбране Републике Србије, стр. 352-353.

и радили. Треба истаћи да нису сви они који су завршили ту школу били нацисти, али добар део младих учитеља је то дефинитивно био, при чему треба навести да су ти људи радили у средини која је у време између два светска рата, веома ценила учитеље као представнике интелектуалне елите немачке мањине у Дунавској бановини и Краљевини Југославији. Одлучили смо да обрадимо и тај сегмент зато што је и у поменутом педагошком заводу националсоцијалистичка пропаганда ширена путем књига, али и у облику: усмених предавања, разговора, дељења брошура, летака из Рајха, слушања немачких радио станица и на друге начине.

Приватна учитељска школа у Новом Врбасу

Треба поменути да је *Културбунд* доста радио и на пољу образовања те је 15. маја 1929. године одобрено оснивање Немачке школске задужбине (*Deutsche Schulstiftung*), која је имала задатак да прикупља средства за рад немачке учитељске школе која би постала расадник кадрова за наставу на матерњем – немачком језику. Немачки медији активно су учествовали у агитацији за материјалну потпору образовању на немачком, те је главни лист те мањине *Deutsche Volksblatt* 24. маја 1931. године позивао читаоце да дају добровољне прилоге⁶.

Убрзо су набављена средства од којих је 29. јуна 1931. године основана Школска задужбина, у чије највише тело, тзв. Кураторијум, улазе: Стефан Крафт (Stefan Kraft) (председник Задужбине), Георг Грасл (Georg Grassl) (први уредник *Deutsche Volksblatt*-а) и Јохан Кекс (Johann Kekse). Немачка учитељска школа почела је са радом у Великом Бечкереку (Зрењанину) 20. августа 1931. године, а затим је 1933. пребачена у Нови Врбас, у коме ради све до слома Краљевине Југославије⁷. У Приватној немачкој учитељској школи предавао је један од најобразованијих подунавских Немаца професор Филип Хилкене (Philipp Hilekene) који је био универзитетски професор у Будимпешти, али је због сплета друштвено-политичких околности предавао у поменутом педагошком заводу, где је држао: немачки и француски језик, математику, филозофију и веронауку (евангелистичку)⁸. Као

6 Мирнић, Ј. (1974) *Немци у Бачкој у Другом светском рату*, Нови Сад: Институт за проучавање историје Војводине, стр. 34.

7 Мирнић, Ј. (1974) *Немци у Бачкој у Другом светском рату*, Нови Сад: Институт за проучавање историје Војводине, стр. 34, фуснота 36, позива се на *Schwabischer Volkserzieher*, 1/1938, *Etwas uber die private deutsche Lehrerbildungsanstalt in Novi Vrbas*.

8 Орбовић, М. (2014) Филип Хилкене на културном размеђу истока и запада, *Годишњак историјског архива града Новог Сада*, стр. 124-136.

врстан интелектуалац професор Хилкене је изучавао дела српских књижевника, а посебну пажњу, побудило је његово истраживање Његошевог дела „Горски вјенац”, о ком пише у будимпештанском часопису *Filologiai Közlöny*.

Слика 2 Професор Филип Хилкене (1875–1938)

О раду немачке гимназије писали су и медији на језику већинског народа, али уз огорчење, због наводних бројних погодности, које су немачки учитељи имали у односу на оне других националности: „Много нерешених питања и отворених проблема стоји пред нашим учитељством. А војвођански учитељи имају поред њих још и своје специјалне бриге које им долазе из Приватне немачке учитељске школе у Новом Врбасу. Приватна немачка учитељска школа у Новом Врбасу, основана је, тихо и скоро незапажено, пре четири године, заузимањем свемоћног г. др. Крафта. А пре годину дана из ове школе, која је потпуно изједначена са државним учитељским школама изашла је и прва генерација свршених учитеља. Остављајући на страну чињеницу да се саме установе приватних школа противе постојећим законским школским прописима – јер су школе по свима само јавне – ми констатујемо да наши Немци нису имали ни у Аустрији своју немачку учитељску школу. Па и поред тога основне школе биле су увек на висини, као што је уосталом, случај и данас...Када су пре годину дана из Приватне учитељске школе изашли први свршени матуранти у скоро рекордном времену, они су били, захваљујући одличним везама г. др. Крафта, понаместани у већим војвођанским местима, и то у првом реду у Кули и Руми. Док остали наши учитељи, југословенске народности, морају да чекају и по десет па и двадесет година у малим селима да би били премештени у места ранга Куле и Руме, млади немачки учитељи постављени су у та

места у првој години свога службовања.⁹ Лист додаје да су неки учитељи, који су се замерили „свемоћном” Крафту, били пребачени на друга места, да би се у атрактивне градске школе запослили голобради немачки учитељи. Новинар новосадског дневног листа на српском језику „Дан”, огорчено додаје да је немачки „Дојчес Фолксблат”, јавио да ће у школу бити примљено 50 ученика, а ако се не јави довољан број одличних, примаће врло добре или чак и добре ученике, док се у српским школама примају искључиво одликаши. „Дан” забринито закључује: „Због тога су неке учитељске школе (српске – прим. аут.) и затворене, пошто се није јавио довољан број одличних ученика... И то се зове равноправност. Да ли све ово знају они, који су по својој дужности позвани да воде бригу о оваквим и сличним питањима?”¹⁰

Према званичним подацима, прва генерација немачких учитеља, изашла је из школских клупа 1934. године и до 1940. године, било је 165 дипломираних наставника. Годишња школарина је износила 1.000 динара по полазнику, а југословенска влада је помагала школу са пола милиона динара годишње. Образовање на матерњем језику за немачку мањину било је веома битно, а о школовању у Краљевини СХС имамо и сведочанства немачких ђака: „Врбашка гимназија је у историјату подунавских Немаца имала значајно место. Основана је 1809, 25 година по досељавању евангеличких Немаца у Нови Врбас под Јосифом II, као латинска школа а од 1909. вођена је настава пуне осмогодишње гимназије. За време мађаризације је потпуно изгубила обележје немачке гимназије. Одмах по оснивању Краљевине СХС нова држава је, пре закључивања Тријанонског мира, била спремна да у тежњи за придобијање немачког становништва као противтежи мађарских иредентистичких настојања у области школства изађе у сусрет захтевима Немаца. Резултат ових интереса је било увођење немачког језика у Врбашку гимназију 1920. године. Првобитна предусретљивост је нажалост брзо попустила кад се спољнополитички положај југословенске краљевине учврстио, па је већ у школској 1926. у вишим разредима обустављена настава на немачком језику. Само у нижим разредима, II-V, било је дозвољено да се настава у паралелним разредима води на немачком. У ту гимназију долазили су ученици из целе Војводине”¹¹.

9 Аноним, (14. 11. 1935) Приватна учитељска школа у Новом Врбасу, *Дан*.

10 Аноним, (14. 11. 1935) Приватна учитељска школа у Новом Врбасу, *Дан*.

11 Стефановић, Н. (2003) *Један свет на Дунаву*, Београд *Donauschwabische Kulturstiftung – München*, Друштво за српско-немачку сарадњу, стр. 23, цитиран је разговор са Оскаром Фелдгенцером.

Немачка учитељска школа, постала је од доласка нациста на власт у Немачкој прави расадник националсоцијалистичких агитатора, а управо су млади учитељи као представници интелигенције, која образује нове нараштаје, били погодни за пропаганду. Југословенски полицијски органи регистровани су активности немачких учитеља, и стога је често вршен строг надзор и присмотра над појединим учитељима, регистрованим као политички неподобни, али су они са друге стране велики број немачких омладинаца увели у националсоцијалистичку идеологију, што је у нацистичким круговима третирано као њихова „велика заслуга”. У том контексту треба сагледати и поверљив документ који је половином 1937. године срески начелник Титела, послао среском начелству новосадском: „Част ми је извести да ово Начелство има сигурне податке о томе, да је Швинд Јакоб (Schwindt Jacob), учитељ у Каћу, присталица Хитлеризма и да је недавно директно из Немачке тражио материјал за националсоцијалистичку пропаганду код нас. Молим, да се над њим води строги надзор”¹². Било је још примера да су југословенске власти училе озбиљну агитацију и пропаганду, коју су ширили националсоцијалистички учитељи, али се тај облик индоктринације веома успешно обављао и међу обичним грађанима, који су размењивали књиге, памфлете и другу литературу са идеолошким нацистичким садржајем.

*Новосадска књижара „Култура” –
пункт за растурање нацистичких књига*

Националсоцијалисти су имали свој месечни лист „Schaffende Jugend” („Стваралачка омладина”), који је пропагирао здрав начин живота на селу, али уз националсоцијалистичке мотиве и приче, у којима се промовише аријевски нови човек. Власник листа био је Адам Маријус (Adam Marius), предавач у Учитељском заводу (у горњем тексту поменута Приватна учитељска школа у Новом Врбасу), који је био расадник образоване младе, али већином националсоцијалистички усмерене интелигенције. Маријус је био на челу „Савеза немачких библиотека”, које је *Културбунд* (док није био нацификован) управо и распустио због евидентне нацистичке делатности.

Адам Маријус је после отпуштања из учитељске школе (због нацистичког деловања) отворио и држао књижару „Култура” у Новом Саду, која је служила као пункт за растурање националсоцијалистичке литературе, књига, брошура и

12 Архив града Новог Сада, фонд среско начелство – Нови Сад (1924–1941) ф 174, пов. 1236/937, пов. бр. 1195/37.

другог пропагандног материјала, као и обележја као што су значке, књиге, романи, календари...¹³. Нацисти су зналачки користили књижду за кампању нацификације омладине, која је у њој увек могла наћи „пригодну” литературу, топло препоручивану за читање од стране „Schaffende Jugend”-а, која је подразумевала: Рихарда Валтера Дареа (Richard Walther Dargé) и његову књигу „Ново племство крви и тла” (*Neuadel aus Blut und Boden*); Фрицеов (Fritze) „Приручник о јеврејском питању”, „Протоколе сионских мудраца” и низ других књига нацистичких и антисемитских аутора.

Слика 3 Књига Рихарда Валтера Дареа
„Ново племство крви и тла”

Велику улогу у ширењу пропаганде имали су и лични контакти и размена књига са младим нацистичким активистима, док су штампу и пропагандне материјале често слали појединци из Немачке (поред тога су омладинци из нацистичке дружине „обновитеља” према полицијским записницима, све послове обављали усмено, без писаног трага). У једном записнику са испитивања нацистичких екстремиста из круга „обновитеља”, пише: „Даље ми је признао (нацистички агитатор Адам Милер Adam Muller – прим.аут.), да одржава везе са Валтером Швахеом (Walther Schwache), немачким студентом у Каселу (Kesell) који му редовно шаље немачке (новине – прим.аут.) *Keseler post* бесплатно као и поједине књиге. Од ових новина одузео сам неколико комада међу којима сам нашао и немачке новине *Филкише Беобахтер (Volkischer Beobachter)*¹⁴.

Из других немачких, а посебно пронацистичких листова, дошли су многи руководиоци уједињеног-нацификованог *Културбунда*, те је тако већ поменути месечни лист *Schaffende*

13 Бешлин, Б. (2001) *Весник трагедије: немачка штампа у Војводини 1933–1941*, Нови Сад: Платонеум, стр. 132.

14 Архив града Новог Сада, фонд средско начелство – Нови Сад (1924–1941), ф.174, 89/937.

*Jugend*¹⁵ из свог уредништва дао новог/старог, омладинског вођу Јакоба Лихтенбергера (Jacob Lichtenberger), а власник тог омладинског месечника Адам Маријус, постављен је за шефа Одељења за културу, док је други уредник Антон Леман (Anton Leman), постао први човек Одељења за социјално старање. Када је постављен за шефа Одељења за културу – *Културбунда*, Маријус је одмах почео предано радити на националсоцијалистичкој индоктринацији, а касније је то чинио и преко медија, тј. препоручивао је нацистичке књиге у *Deutsches Volksblattu* 1941. године, те је свака месна група требало да набави књиге: Валтера Дареа, Јозефа Гебелса (Joseph Goebbels), Балдура фон Шираха (Baldur von Schirach) и других нацистичких главешина и аутора, те да њима „обогате” своју локалну библиотеку¹⁶.

Књиге – литература за индоктринацију

Ако анализирамо литературу коју су националсоцијалисти користили како би у свом духу индоктринирали војвођанске Немце, била су то нека од дела која се могу убројати у нацистичке „класике”. Потребно је нагласити да је сем круга интелектуалаца, обичним Немцима – сељацима, занатлијама и радницима та литература била мање разумљива. Није тешко претпоставити да је као обавезна литература циркулисало програмско дело нацизма, Хитлерова „Моја борба” (*Mein Kampf*), коју су националсоцијалистички агитатори обавезно препоручивали свим заинтересованим читаоцима, као најважнију књигу за сваког Немца који жели да се упозна са нацистичком партијом, вођом и његовим идејним основама.

Од дела која се сматрају за важне елементе у конфигурацији нацистичког погледа на свет, ту је свакако и књига коју је написао Хјустон Стјуарт Чембрлен (Houston Stewart Chamberlain) „Основе деветнаестог столећа” (*Grundlagen des Neunzehnten Jahrhunderts*). То је умногоме конфузно дело, које има контрадикторне тезе које је у историјском смислу немогуће доказати; ту се помиње тврдња да је Исус Христ био аријевац а не Јеврејин?! Свакако да су Чембрленове тврдње добро дошле нацистима, који су оберучке прихватили те идеје и додатно их у свом вулгарном маниру извитоперили, о чему је као берлински дописник београдског међуратног дневног листа „Време” писао Милош Црњански: „Интересантно је да је ситуација погоршана (између Ватикана и Хитлера – прим.аут.) нарочито расним теоријама о Христу

15 *Schaffende Jugend*, Нови Сад/Панчево, 1938–1944, (од 1942. излази у Бечкерекy).

16 Бешлин, Б. (2001) *Весник трагедије: немачка штампа у Војводини 1933–1941*, Нови Сад: Платонеум, стр. 199, фуснота 72.

за кога опет неки партијски фанатици почињу да тврде да није био Јеврејин. У Цркви апостола Матеје, у Берлин Штеглицу, постављена је недавно слика у стаклету на прозору црквеном која приказује дечака Христа јасно као нордијског типа који се супротставља јеврејским типовима свештенства у храму. Кажу да је у Бремену, у издавачкој кући, Х.М.Хаушилд објављено једно ново јеванђеље Јованово у немачком преводу које је очигледно антисемитско. Веле да је цео превод дотеран тако да се Мојсије не спомиње, да се Галилеја приказује као земља која је расно супротна Јеврејима и Јудеји (по нацистичкој теорији тамо су живели Галати тј. Гали који су прешли из Европе у М. Азију и Блиски исток – прим. аут.). Христос и Самарићани неће да имају никакве везе са Јеврејима итд. О овом еванђељу писао је и лондонски 'Тајмс' ¹⁷.

Генерално можемо оценити да је Чембрленова књига била веома конфузна и тешка за читање, али и поред тога продаја је у више стотина хиљада примерака (прво издање изашло је 1899. године), и донела је велику славу аутору, који је био предани члан нацистичке странке. Може се рећи да је Чембрленова књига била својеврсни гротескни „увод у нацизам”, а извртање историјских података у нацистичком режиму, било је сасвим прихватљив методолошки поступак: „Нацистички лидери одбацили су чак и могућност научног истраживања историје од које су направили јефтину митологију, уз начело да је судбина народа идентична Фиреровој судбини. Партија је осуђивала објективно историописање као слабићку либералну извитопереност и заговарала милитаристичку историју коју је често називала „борбено знање”¹⁸.

Слика 4 Књига Хјустона Стјуарта Чембрлена
„Основе деветнаестог столећа”

17 Црњански, М. (29. 03. 1937) Ко ће победити? Пије XII или националсоцијализам?, *Време*.

18 Баровић, В. (2010) Историјски основи немачког милитаризма као поука за демократске процесе трансформације војске, *Војно дело, интердисциплинарни научно-теоријски часопис*, Вол. 68, Година LXII, јесен/2010, Београд: Министарство одбране Републике Србије, стр. 353.

Нацисти су веома ценили и грофа Жозефа Артура де Гобиноа (Joseph Arthur de Gobineau), који је у свом делу „Есеј о неједнакости људских раса” (*Essai sur l'Inegalite des Races Humaines*), дао програмске основе расизма. Гобино је био веома популаран у Немачкој, још пре Првог светског рата, јер је Лудвиг Шеман (Ludwig Scheman) 1894. године направио читав сеплет Гобиноових друштава (*Gobineau Vereinigung*), која су пропагирани расизам, што је било веома плодно тло за долазећи националсоцијализам.

Антифашистичка штампа у Дунавској бановини, међу којом је предњачио дневни новосадски лист „Дан”, разобличавала је расизам као идејни поглед: „Појмом расе не објашњава се скоро ништа, сем ако се не фаворизује површност испитивања, што ће рећи да се ослобођава од анализе и од упознавања стварности. Када би узроци друштвених појава имали своје искључиво порекло у раси, онда би свака друштвена појава могла унапред без сваког напора да се објасни и тумачи, али да ли би онда била потребна социологија? Ето, до каквог апсурдног питања могу да иду расисти. Али, не постоји никаква бојазан за нас, јер довољно је питати се да ли породица или религија могу да се објасне бојом косе, дужином или округлином главе, висином узроста, итд...”¹⁹.

Нацисти су злоупотребљавали и великог немачког филозофа Фридриха Ничеа (Friedrich Nietzsche), чија дела су симплификовали и тумачили онако како је њима одговарало, а ту се посебно издвајају књиге „Тако је говорио Заратрустра” и „Воља за моћ”. Ту су националсоцијалистички квази-научници вадиле цитате и делове, који су им одговарали да би оправдали своје идеолошке ставове и тврдње. То што су Ничеови цитати истргнути из контекста, није било превише важно, јер је идеја била (зло)употребити неспорно велики филозофски ауторитет, у циљу правдања националсоцијалистичких теорија.

Треба нагласити да је идеолошку подлогу националсоцијалистичка мисао добила од Алфреда Розенберга (Alfred Rozenberg), аутора књиге „Мит XX века” (*Mythus des XX Jahrhunderts*), потоњег гувернера такозваних Источних области и ратног злочинца одговорног за смрт на стотине хиљада Словена и припадника осталих народа, којима је робовласнички управљао. Та књига је била једна од основних лектира за нацификацију становништва у Рајху, а касније су је читали и интелектуалнији припадници немачке мањине у Дунавској бановини, када је почела нацификација *Културбунда*.

19 Аноним, (10. 05. 1938) Наука о раси и „расисте”, *Дан*.

Слика 5 Розенбергова књига „Мит XX века”

Розенберг је у својој књизи писао: „Мит (мисли на књигу – прим. аут.) је мит крви, који под знаком свастике реализује светску револуцију. То је расна душа која после периода дугог мировања победоносно доноси крај и рационални хаос”²⁰. Књига је веома брзо постала бестселер, и поред „Мајн Кампфа” (*Mein Kampf*) постала је најтраженије дело на немачком књижевном тржишту. У децембру 1936. године продато је 500.000 примерака, а до 1943. чак 750.000, да би у наредној години Розенберг, доживео тираж од милион продатих књига. „Мит двадесетог века” у нацистичкој држави је био нека врста националсоцијалистичке „библије”, а у њој је Розенберг дао „научно” оправдање нацистичке теорије „крви и тла”. С тим расним теоретичарем полемисала је и српска штампа у Војводини, те новосадски „Дан” пише: „Тако на пример г. Розенберг тврди „да француска револуција може да се објасни побуном брахицефала (ниже расе), алпинске расе...Ништа не би било лакше нити би било простије него да се са мало ерудиције, досетљивости и познавања антропологије, сведе све на идеју расе и да се кроз квалитете и недостатке објасни све што год се жели. Али колико је то једноставно, просто, и обично, толико није и тачно”²¹.

Закључак

На крају рада можемо закључити да је у националсоцијалистичкој индоктринацији Немаца у Дунавској бановини велику улогу одиграла књига – односно литература нацистичких аутора, која је кружила често илегалним каналима међу припадницима популације војвођанских фолксдојчера. Те књиге су тајно ширене, дељене и читане као обавезна

20 Snyder, L. (1998) *Encyclopedia of the Third Reich*, Hertfordshire: Wordsword Military Library, стр. 300, превод цитата са енглеског језика В. Б.

21 Аноним, (10. 05. 1938) Наука о раси и „расисте”, *Дан*.

„лектира” за упознавање нацистичке идеологије, која је све до средине тридесетих година XX века, већини војвођанских Немаца била доста магловита, нејасна, недовољно дефинисана. Са друге стране су југословенске власти на мање или више организован и ефикасан начин, покушавале да стану на пут „хитлеризму”, што су, видеће се доцније чиниле на невешт и неефикасан начин. У раду смо навели које књиге су најчешће коришћене у нацистичкој индоктринацији, а поред наведених дела, било је још доста књига које су имале више или мање видљив сегмент политичког и идеолошког усмеравања. Поред класичних дела из области идеологије и нацистичког погледа на свет, било је на располагању и лакшег штива тј. лако читљивих романа, који су били намењени мање интелектуалној читалачкој публици и служили су да индоктринирају сељаштво, занатлије, трговце и уопште слој људи који није могао разумети политичке, расне, историјске и геополитичке тираде нацистичких аутора. На располагању је била и литература као што су пропагандне брошуре, новине, летци, фотографије, календари, илустроване ревије и сличне публикације које су биле пријемчиве за читање најширим слојевима становништва. У раду су изнети и текстови из штампе на српском језику, који се баве извештавањем о националсоцијалистичкој пропаганди међу домаћим Немцима у Дунавској бановини, тридесетих година прошлог века.

Изузетно значајну улогу, осим књига у нацификацији војвођанских Немаца имала је и Приватна учитељска школа у Новом Врбасу, која је едуковала будуће учитеље у немачким школама који су требали бити интелектуална елита војвођанских Немаца. Постепено је наведени педагошки завод, постао средиште националсоцијалистичке индоктринације и пропаганде, што није остало незапажено у ондашњој штампи већинског народа. Нису сви полазници Приватне немачке учитељске школе били националсоцијалисти, али је добар део тих младих људи био индоктриниран Хитлеровим погледом на свет, што су касније на утицајној позицији учитеља, као идејну матрицу пренели немачкој омладини. Из наведених разлога је тај педагошки завод (у ком су предавали истакнути професори попут Филипа Хилкенеа), био у ондашњој јавности маркиран као расадник нацизма.

На крају треба истаћи да је у временском оквиру који посматрамо (расположиви електронски медиј био радио и делимично филм) једно од главних средстава нацистичке пропаганде била је књига. Нацисти су књиге ситематски и веома умешно користили, како би војвођанске Немце индоктринирали у свом духу. То су успешно учинили што ће по

ту мањину на самом крају Другог светског рата, имати погубне и далекосежне последице, јер су Немци крајем 1944. године у огромној већини (милом или силом), отишли за Трећи рајх, да се више не врате на ове просторе.

ЛИТЕРАТУРА:

Антоловић, М. (2017) *Немачка мањина у Војводини (1918–1941): друштво и политика*, Сомбор: Педагошки факултет.

Архив града Новог Сада, фонд 181 – Приватна немачка учитељска школа Нови Врбас, 1925–1944.

Баровић, В. (2010) Историјски основи немачког милитаризма као поука за демократске процесе трансформације војске, *Војно дело, интердисциплинарни научно-теоријски часопис*, Вол. 68, Година LXII, јесен/2010 Београд: Министарство одбране Републике Србије.

Баровић, В. (2016). Питање настанка и рада Културбунда и других немачких организација у Краљевини СХС/Југославији, *Војно дело, интердисциплинарни научно-теоријски часопис*, Вол. 68, Година LXVIII, 3/2016. Београд: Министарство одбране Републике Србије.

Бешлин, Б. (2001) *Весник трагедије: немачка штампа у Војводини 1933–1941*, Нови Сад: Платонеум.

Дан, дневни лист излазио у Новом Саду на српском језику од 1935. до 1941. године.

Deutsches Volksblatt, дневни list izlazio na nemačkom jeziku u Novom Sadu od 1919. do 1944. godine.

Јањетовић, З. (2009) *Немци у Војводини*, Београд: Институт за савремену историју Србије.

Kroko, K. (2001) *O nemačkim mitovima: retrospektiva i perspektiva*, Novi Sad: Svetovi.

Lotz, F. (1939) *Geschichtliche und sippenkundliche uber Johann Jakob Henneman*, Volk und Heimat, 1-2, 1939, pp. 42-48.

Мирнић, Ј. (1974) *Немци у Бачкој у Другом светском рату*, Нови Сад: Институт за проучавање историје Војводине.

Orbović, M. (2014) Filip Hilkenе na kulturnom razmeđu istoka i zapada, *Godišnjak istorijskog arhiva grada Novog Sada*, str. 124–136.

Schaffende Jugend, месечни лист који је на немачком језику излазио у Новом Саду и Панчеву од 1938. до 1944. године уз напомену да је од 1942. излазио у Бечкереку – данашњем Зрењанину.

Shirer, W. (1977) *Uspon i pad Trećeg Reicha*, Zagreb: Znanje.

Snyder, L. (1998) *Encyclopedia of the Third Reich*, Hertfordshire: Wordsword Military.

ВЛАДИМИР БАРОВИЋ

Стефановић, Н. (2003) *Један свет на Дунаву*, Београд
Donauschwabische Kulturstiftung – Munchen, Друштво за српско-
немачку сарадњу.

Volkischer Beobachter, list koji je na nemačkom jeziku izlazio u
Minhenu od 1919. do 1945. godine (zvanični list nacističke partije).

Време, дневни лист излазио на српском језику у Београд од 1922.
до 1941. године.

Vladimir Barović

University of Novi Sad, Faculty of Philosophy –
Department of Media Studies, Novi Sad

BOOKS AND EDUCATION AS A MEANS OF NAZIFICATION OF VOJVODINA GERMANS

Abstract

This paper analyses the book as a means of Nazi indoctrination of Germans in Vojvodina in the 1930s. The paper presents books by Nazi authors that were used as the main literature for ideological indoctrination in the Nazi spirit. Less well-known data are given from the Novi Sad bookstore “Kultura”, which specialized in wider scale Nazi literature. The Private German Teachers’ School in Novi Vrbas, which was the centre of Nazi propaganda, is a special focus. This is important to mention because future teachers used their position to ideologically guide their students in the Nazi spirit through books. It was published and reported in the Serbian press of that time about the Nazi propaganda that was conducted in the area of the Danube County (Dunavska Banovina). The conclusion of this paper suggests that the books had a huge impact on the nazification of Germans as a Yugoslav minority, at a time when other media (except the press) were hardly present in the national community.

Key words: *books, Nazism, Germans, Dunavska Banovina, media, education*